

תשובות תלמידי מנחם ז' סרוק

ה"ה

אפרים בן קפרון יהודה בן דוד ויצחק אבן נקטיליה

על דברי

דונש בן לבראט הלוי

אשר חלק על מנחם בן יעקב סרוק רבם

זצל"ה

הערה

א) ראשון הדברים על מצה אלו התשובות והחרוים וגם מכתמי מסגרת בסופם לא נשתנו מידי אף באות אחת הנחתים כאשר מצאתים בכ"י שהיתה מונחת לפני. אך לדעת אם הם כתובים בעצם וראשונה מיד המחברים בעצמם או מיד המתקנים והסופרים אין ביכולתי לברר על נכון אף כי לפעמים נוסח דיענין יורר על המערוך כמו בנוסח דידן, אלו התשובות רשיבו" מחזק אורני לאמר שהם מיד הלכלר (עי' במבוא כי שם הארזתי בענין מלאכת הסופרים).

„אלו התשובות“ עד „דברי דונש“ הוא שער הכולל (הנוסחטימעל) וראשי הדברים: „אלו מתחלה לכבוד רב הסדא“ וכו' קאי על החרוים מן „לנבור בתעודה“ וכו' עד „וארריך ארוים“ והיינו שהם מבוא לכבוד הנשיא ומי שרהבם שמה ה' ס' נס ק' עד זצ"ל בספרו לקושי קדמוניות הערה ה' דף 181 ומעתיק שם ראשי הדברים האלה: רצה להחליט ממלת „אלו“ השניה כי תשובות דונש קדמו (במקום) בכ"י נבקבין לתשובות תלמידי מנהם עליהן אך לא כיון אל האמת והטעות באה לו במה שמשך מלת „אלו“ למעלה ובאמת קאי אלמטה והנוטה למלת תהלה ודבונה כאשר אמרתי שאלו החרוים לנבור וכו' הם המה לכבוד הנשיא ואין להם שייכות לתשובות והראיה לזה כי אחר סיום אלו החרוים בשבח ותהלת הנשיא מצוינים החרוים הכוללים התשובות ומתחילים „הבינתי ניבך“ באלה המלות: „מכאן ואילך התשובות עלי דונש בן לבראש“.

ליחד ולחם החבור לאחר או יותר מאחד מנדידי הזמן מנהג קדמון הוא רוב מחברי ספרים השתדלו לענוד עמדות לראש מחברתם ליהם סבת היות ספרו לאחר מאלופי הדור למען השיב גמול טובותיו עליו ולכבדהו נגד כל קוראי ספרו בן עשה יוסף בן מתתיהו הכהן בספרו קדושת הירודים לכבוד שישום מלך רומי דמשורר ר"י אלהריו עשה ספרו דחכמוני לנדידי ומני ר"ש אלברקולי ושני אהיו ר"י ור"ע ר"י וישראליו דתוכן חכר ספרו לכבוד רבו הראיש ר"א כהנר הכהן ספרו הבהור לכבוד החשמן אינדיוס ועוד כהנה וכהנה וכן נהגו בין חכמי האימות כדוע מקורות העמים והחלוצות המדעות ובאשר כי גם דונש עשה בראש השנותיו לכבוד הנשיא עשו נסה מה בן, וז"ל הרב שד"ל זצ"ל בספרו בית האוצר דף כ"ה רע"ב „העלוב הזה מנהם הי' צריך שתשיביתיו תעלינה לרצון לפני חסד אי ואחרו אשר דונש שם קטורה באפיו כשירה בת מיא בתים רצה מנהם שלא תדי' שירדנו נוסלת מטנה ועשה אותה כרת מיט בתים“ עכ"ל, והנה בענין המספר מיא ומיט טערה כי מנידיו וספריו חברים ומצאתי הרזי דונש אדבעים ותלמידי מנהם במספר חמישים.

אלו התשובות^(א)

השיבו ת למירי מנחם

על

דברי דונש.

אלו מתחלה לכבוד רב חסדאי הנשיא

כאשר עשה דונש

1	לְגַבּוֹר בְּתַעֲנִידָה	וְתוֹרָה הַחֲמוּדָה
	לְאֵלֹהֵי בִיהוּדָה	שְׂאוּ שְׁלוֹם הָרִים:
2	וּמְהֵרָה בְּשִׂמְחוֹת	בְּכָל אַרְבַּע רוּחוֹת
	וּפְנֵי הַיְאֻדוֹת	וְעָבְרוּ בְּשַׁעְרֵים:
3	וַיָּבֵא שָׁר גְּזָאֵמָן	וְנָטַע דֶּה־נַּעֲמָן
	בְּיָמָיו לֹא אֵלְמָן	יִשְׂרוּן לְיֹדְרִים
4	תְּמַהֲרָנָה לְהִיזֹת	מִשְׁחָקוֹת פְּל־פִּיּוֹת
	תְּרַנְנָה צִיּוֹת	וּמְדַבֵּר וַיַּעֲרִים:
5	וְהַגִּיל הָעֲרָבָה	וְתַפְרַח בְּתַנּוּבָה
	לְרֵאשֵׁי בְלָהָה בִּי בָא	בְּשִׂמְחָה וְשִׁירִים:
6	אֲשֶׁר מְדִי הוֹלְכִים	פְּעָמָיו בְּדַרְכֵים
	מְאֻרֹת נְחֻשְׁכִים	וְהָיוּ נִקְדָּרִים:
7	וְעִיר הַהֶזְלָלָה	בְּיוֹפֵי נִגְבְּלָה
	לְאַחֲרָיו נִשְׁפָּלָה	וַיִּוָּשְׁבֶיהָ עֲכוּרִים:

(א) כל דמי השיר הזה בנוים על אדני משקל יחד וד' טנועות יחד וד' טנועות בדלת וכן בקונר ושלש פנות הראשונות להן חרוז מיוחד אך קונר הבתים כולם בהברת רים אנדימים. לנצור לאלו ק כדונה כולם חוארי כבוד על ראש הנשיא רב חסדאי: (א) לראש בלה הוא כנוי לנאוני בכל וראשי השיבויות ודונש בשירהו קרא כן לחסדאי ואחריו החזיק גם הנחם לבנחי התראות כננובע ההלחו (שר"ל): (א) מאורות נחש כים משך עליהם היום מרוב לרות שהלירו להם נדי הלך לעקעיו: (ז) ועיר ההללה היא העיר קרעוזה בירת הנלך ומושב הנשיא אכלה ושוממה בלאתו מחוכה בשליחות הנלך (שר"ל):

8	וְשָׂמּוּ אֲבִינֵינוּ	פְּהַעֲלֵם עֵינָיו
	וְלֹא רָאוּ פָּנָיו	מֵאִירוֹת פְּמֵאוּרִים:
9	וּמְשָׁלוּ הַזִּידִים	פְּלֻכְתּוֹ בְּשָׂרֵי־דִים
	וְהָיוּ בְּעַבְדֵי	קְנוּיִם וּמְכוּרִים:
10	וְשָׂמְנוּ עָרִיצִים	וְהַנּוֹשִׂים אֲצִים
	וּנְגַרְרוּ חַיֵּי־עַצְמֵם	וְרַבּוּ הַקּוֹשְׁרִים:
11	לְבַלֹּעַ הַזֶּזִּים	וְחִיָּלָם וְהַמוֹנֵם
	וְהֶאֱרִיכוּ לְשׁוֹנֵם	וְנִדְהָמוּ פְּכַפְרִים:
12	וְהִשְׁתּוֹמְמוּ כָּל־ם	לְמַעַן סָר צֶלֶם
	וּמִקַּל אֶת־עֲלֵם	נְדוּלִים וְצַעֲרִים:
13	אֲשֶׁר נִפְשָׁם חָיָה	וְגַם הָיָה דָּיָה
	פְּפֻלָּג בְּצִיָּה	וְגַם מִים קָרִים:
14	וְהִסִּיר אֶת־פָּלּוּ	לְעַמּוֹ גַּם חֲבָלּוּ
	וּנְפָשׁוֹ עָנְמוּ לוֹ	וּרְחַמְיוֹ נִכְמָרִים:
15	וְשָׁבַט נָגַשׁ בּוֹ	שָׁבְרוּ מִקְרָבּוֹ
	וְגַם מְנַע מְבוֹא	עֲלֵיהֶם אֲכָרִים:
16	אֲשֶׁר אֵין בְּלַעְדָּיו	בְּרַחֲמָיו וְחֲסָדָיו
	שֶׁלְּחוֹ לְשָׂרְדָּיו	לְמַחְיָה וּמְזוּרִים:
17	וְהוּא הַשֵּׁם חַיָּו	יִשׁוּעָה לְפָדוּוֹ
	וְדַלָּיו וְעַנְיָו	בְּיָמָיו נְעַזְרִים:

(8) בכ"י פואה כחוב זה על ימנו והנחתו כאשר הדפיקו החכס שד"ל ע"פי הקבץ שלו: © קכ"ו יס ונכור י' במשך הזמן שהיה חסדאי רחוק מקורטובה הישמעאלים היו מזירים לישראל בדבור ובמעשה (שד"ל): (10) ערילים בכ"י הכ"ל הערילים בה"א והוא ע"פי המשקל ענות כי השם עריל ע"מ פעיל מן המשקלים שלא ישנו בנייהם כמו סר יס הרבוי קר יס יס עריל יס ח"כ עם ה"א בראשה יש הנועה מיתרת ופה לא יתכן בן ע"פי משקל השיר יחד וד' תנועות: (11) לבלו ע"ה חרות המליץ להשמיע היחד הננועה בראש העורעכן להלן יס סוק לגר יס חך מה שחשב בנייהם החכס שד"ל ז"ל גם מלת האזינה בעור 48 איננו ככן כאשר חרשה שמה: (12) חלה הנתיס 18 14 16 17 18 מן אשר כפשם עד כשר יס חקרים בכ"י פואה והחכס שד"ל ז"ל השלימם מקבץ שלו וכחב וזה בלא ספק חסרון הסופר כי אונס מאמר בעת פכח יס וכו' איננו נופל על חסדאי חלא על החל יס: (16) למחיה החל אשר אין זולתו של ברחמי חסדאי להיות למחיה לישראל (שד"ל): (17) והוא השם והאל אשר שם חייו של חסדאי לישועה לישראל (שד"ל):

דָּרוֹר מֵעֲבֹדוֹתָם
 עָלַי בְּנִפְי נְשָׁרִים:
 בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם
 עֲבֹדַת הַמִּצָּרִים:
 יִשׁוּעָה גַם עֲזָרָה
 אֶלְהֵי הָעֲבָרִים:
 וְעֲצֻמוֹתָם פִּזֹּר
 יַס־סוּף לַגְּזָרִים:
 הַקִּימוּ לָהֶם שָׂר
 לְהַבִּינֵן נְמֹדָרִים:
 שְׁלַחוּ בּוֹ מַלְפוֹ
 בְּמִנְחַת כְּפָרִים:
 בְּעֵינֵי מַלְךְ מִנּוֹ
 עָלַי שָׂרְיוֹ הָרִים:
 בְּכָל מְקוֹם עָבָר
 כְּבָל הַגְּבוּרִים:
 וְנוֹעַם מַחְשְׁבוֹת
 מְדִינֹת גַם עָרִים:
 לֹאֵם הָיֵאל קָפוֹ
 וְכָלֵה הַמִּצָּרִים:

18 וְהִזְכִּירָם צִאֲתָם
 וְגַם נִשְׂאוּ אוֹתָם
 19 בְּעַת פְּנֵה אֱלֹהִים
 וְהִסִּיר מֵעֲלֵיהֶם
 20 וּמִמָּרוֹם הַיְעָרָה
 וְעֲלִימוֹ גִּקְרָה
 21 וְהָעַמִּים בָּזַר
 וּבִימִינוֹ גָזַר
 22 אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר
 לְהוֹדִיעַ מִוֶּסֶר
 23 וְהַצְּלִיחַ דְּרָבוֹ
 וְעָרַב חֵין עָרְבוֹ
 24 וְנָתַן אֶת חֲנוּ
 לְקִצְיוֹ גַם קָרְנוֹ (סְקִינֹ)
 25 וְהֵינֵן דְּבַר דְּבַר
 בְּעִזְרַת אֵל גִּבֹּר
 26 וּפְתַח בְּנִיבוֹת
 בְּלֹא חֵין וְחֶרְבוֹת
 27 וְגִרְשׁ מִחֶבֶן
 וְשִׁלַּף אֶת חֶרְבוֹ

21 ככפי נשרים הגאולה שנבאלו ישראל ע"י חסדאי היא כעין גאולת מלכים וכל הרוחה אותם יזכור ילידת ישראל מעבודת לחרות ויזכור הזמן שהאל כשאח עונו על כנפי נשרים ופנה אליהם בארץ לא להם וכי וגזר ים סוף לגזרים כל זה הזכיר האל לעמו בונה שהושיעם על ידי חסדאי (שד"ל):
 22 גם כל הבית הזה חסר בכ"י פואה: ים סוף היא ג"כ חרות המליץ: 23 שלחו בו מלכו ה' הללית דרכו של חסדאי שהלך בשליחות מלך קורטובה (שד"ל): בכ"י פואה כתוב שלחו כר מלכו ויחנן לדעת קלח אך לא לדעת מנחם כי הוא כ' במחברתו ערך כר מחלקה החמישי בלבים ובפרדים (ישע"י ק"ו) שלחו כר מושל ארץ (שם ע"ז) לכרים ולמלכים מיני בהמות הנה (שד"ל): כפורים כן ככונ ולא ככור ים כאשר רלה להגיה החכם שד"ל הנזכר: 24 מכו אשר מנה אותו לקליץ (שד"ל): פקדו כן נוסח כ"י פואה אך נוסח קצן שד"ל גם קרנו יותר נכונה: 27 מחבדו שם חב הנמלא באויב (ל"א ל"ג) ענינו חיק כמו בחרגום ירושלמי שמות ד' ו' אבל מנחם רש"י ורא"ב ע"פ פירשוהו לשון מחבוא (שד"ל): האל קצו זה על דרך משוררי ישמעאל וחלילה לאיש יהודי לקלל שם אומה בעולם (שד"ל):

ודומים לכלבים	28 אשר הזנים שכבים
ואכלי החזירים:	וגדע נתעבים
בחקמורתיו ענה	29 ויצר מבל פנה
לפניו נבערים:	ותפשי הצנה
לפניו הם שחים	30 והולכים ברמחים
כלי קרב נחגרים:	ומחזיקי שלחים
הלא גם הם נסים	31 ורוכבי הסוסים
נפוצים ופזורים:	נמוגים ונמסים
מפחדים ויראים	32 וכלם נחפאים
בנקרת הצורים:	ומפניו פאים
למעלה מהללו	33 אשר עולה עלה
כמו טל ומטרים:	נדיבים יחלו לו
ובדברו נחרו	34 למלקוש שהפערו
במלים פל שרים:	ומפניו עצרו
וגם פיהם גאלם	35 וכחדו את־שכלם
ימששו בעורים:	ומשכלו כלם
ואל טוב מפעליו	36 וגם נחרו אליו
ילחכו העפרים:	ותחת בפרגליו
פקל במרוצותיו	37 והוא במליצותיו
בשואל באורים:	וגם כל מועצתיו
שפתיו בנעימות	38 ומחיה לנשמות
וגם חיי בשרים:	ומרפא העצמות

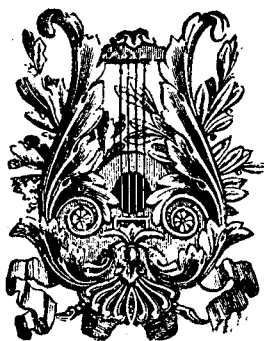
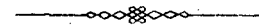
28 ונדע בכ"י פואה ובזע: ולא כלי בכ"י הנ"ל לאו כלי: 281 ופזורים בכ"י הנ"ל כפזרים והוא יותר נכון כאשר בניין זה משמשין הרבה כמו נבערים נחברים נחברים כשמים כשמים נאגרים כסדרים וכהנה גם דוכש משמש בו כמו נחשכים נקדרים: ונפכיו הוא הנכון: 282 בעלי לוחיו נודע לחכם ולמליץ כנראה מנחמו למלך הכוזר ועיי' לעיל במבוא ערך חסדאי: 283 וגם חיי כל"ל בוי"ו בראש בעבור היסוד והרב עד"ל הדפוס בחקונים גם בלי וי"ו והיא טעות וכ"י פואה על נכון:

- לְמַשְׁכַּנְם אֶצְלוֹ
עָלֵי כָל הַמְּזוּרִים:
יְהִי עוֹל בְּאֶהְלוֹ
וְלֹא שָׂוֵא וּשְׁקָרִים:
לְפָנָיו לֹא יִמָּצֵא
וְאוֹהֵב מִיִּשְׂרָאֵל:
לְהָשִׁיב וּלְכַרֵּר
עָלֵי כָל הַפּוֹתְרִים
אֲשֶׁר בְּשָׂוֵא יִרְט
וְכָלֵל בְּאִמְרִים:
אֲשֶׁר הוּא לְשֹׂאֲרֵית
בְּמַשְׁקָלִים זָרִים:
פְּתוּחִים וּקְמוּצִים
נְגָדוֹת נְגָדִים:
הַשִּׁיבוֹתֵי עַל זֹאת
חֲבֹם כָּל הַיְצוּרִים:
וְגַם לְפָנוֹת אֵלַי
וְהוֹבַח בְּדַבְרֵים:
אֲדַנִּי רַב הַסְרָאִי
דְּבָרֶךָ בְּמַצָּרִים:
- 39 לְנִכְחוֹ וּלְמוֹלוֹ
לְמַעַן רַב שְׂכָלוֹ
40 וַיִּדְעָתִי כִּי לֹא
וְהֶאֱמַת גּוֹרְלוֹ
41 וְחַן שְׁקָר פִּצְדָּה
42 וּלְבִי יִהְיֶה עוֹרֵר
דְּבַר הַמְשֻׁתָּרֵר
43 וְזֶה הוּא כֵּן לְבְרָאֵם
וְחָשַׁב כִּי פִרְט
44 לְשׁוֹן קֹדֶשׁ הַכְרִית
בְּשֻׁקְלוֹ הָעֵבְרִית
45 אֲשֶׁר בָּם נִתְּצִים
וַיְהִיו נִפְרָצִים
46 וּבִתְשׁוּבוֹת עֲזוֹת
וְהוּא נֹא לְחֲזוֹת
47 וְאֵל תְּבוֹז מְלִי
וְחַט חֶסֶד עָלֵי
48 וְהֶאֱזִינָה עֵדִי
וַיִּאֲזִין אֵל שְׂרֵי

(39) לְמַשְׁכַּנְם אֶצְלוֹ עָלֵי כָל הַמְּזוּרִים וְחַן שְׁקָר הוּא נִסְחָם קוֹבֵן שְׂד"ל וְהַכּוֹנֵה מִי שֶׁפָּלָה וְאֵמֵר דְּבַר שְׁקָר לֹא יִמָּלֵא חֵן לְפָנָיו מֵלֶת כִּרְלָה חֲלָף יִמָּלֵא שֶׁהֵיחַ הַחֶסֶד שְׂד"ל לֹא יִחְסֵן בְּעֵינֵי אֵל כִּי פִעַל מֵלֵא מִשְׁחַמֵּשׁ בְּשֵׁם חֵן כִּמוֹ וְנַח מֵלֵא חֵן ב' בְּנִית אֶחָד לְהַשְׁחַמֵּשׁ ב' פְּעֻמִּים בְּשֵׁרֶשׁ רִלָּה מִשְׁחַמֵּשׁ הַפְּאֵרֶת הַמְלִילָה: (44) ב' כְּחִים אֵלֶּה 46 44 מְבוֹאֲרִים בְּמִשְׁךְ הַעֲבִין לְקַמֵּן דְּר"ה יֵשׁ עַל אֲנָשֵׁי לְבַב וְכוּ' וְעַל זֶה הַעֲבִין חָרָה לְמַנְחָם וּלְחַלְמִידֵי מֵאֵד וּנְכַסּוּ בְּעוֹבֵי הַקּוֹרָה לְהַשִּׁיב עֲלֵיו בְּשִׁעוֹת כְּכוֹחוֹת: (48) וְהֶאֱזִינָה כֵּן כֹּחַ בְּו"י דְּרַחֵשׁ עֲבוֹר הַיָּחַד וְלֹא כְּהַחֶסֶד שְׂד"ל ז"ל (עֵינִן לְעַל בֵּית 41): חֶסֶד אֵי ע"פִּי הַמְשַׁקֵּל בְּשֵׁרֵי זֶה לְמַדְנוּ הַקְרִיאָה הַכּוֹנֵה שֶׁל שֵׁם הַקְרִיאָה לֹא כְּהוֹב

וְשִׂמַח אֱלֹהֵיךָ
יְהוּ בִקְרָב פְּרִים:
שְׂמוּרִים וְעֲרוּכִים
וְאֶרְרִיךְ אֲרוּרִים:

49 וְיָרִיב אֶת־רִיבֶךָ
וְגַם כָּל־אֵיבֶיךָ
50 וְיָמִיד אֲרוּכִים
מְבַרְכֶיךָ בְּרוּכִים

תשובות תלמידי מנחם ז' סרוק

מכאן ואילך

התשובות

עלי

דונש בן לבראט

וספר מכתבך	1 הזיכורתי ניבך
דברים נבחרים:	שמע נא ואשיבך
כמו טל ורסיסים	2 ודברתי אשים
במלים נעתיים:	ואת פיך אחסים
לפניך למחות	3 צרופות ונכוחות
ספרך מספרים:	ואערך תוכחות
תשובה השבת	4 הכזאת חשבת
כמו שוא ושקרים:	מִנְהֶם הַזֹּכֶרֶת
ופתר כל ענין	5 אשר הזכין בנין
חסרים ויתרים:	ועמד על מנין
שעמים ונקודות	6 ובאר מה אודות
וגלגל מסתרים:	והודיע סודות
ובו עין האיר	7 אשר ספר הפאיר
ברכה לדרורים:	ואת אחריו השאיר

(1) ה' ב' י' כ' ו' וכו' ומתחיל בלשון יחיד מדבר בערו וקאי על ראש תלמידי מנחם ורעיו ה"ה ז' קפרון אשר ככנס בעובי הקורה והוא השעיר אשר נשא עליו מעלת מנחם אחר הרשיעו דונש לכפר עליו כגד זקני עמו ולטהרהו מכתמי השיבושים ואם יעטון העוטן כי מנחם צעלמו כתב אלה התשובות נשיב לו כי מן תשובות אכן שש נראה כי תלמידיו כהנו אופן כאשר הארכתי בזה במבוא וזה כאשר מתחילין בלשון יחיד מ"ב התעה למחבר נעשה אפוד ליחסן למנחם אך לא כן הוא האמת: (2) מספרים וכו' דהיינו אערך ההשגות אשר ספרך (דונש) מספרים ומעריכים נגד עיני בני דורו המבינים: (3) אלה הבחיים לקוחים מהרוז'דונש בראש השגותיו בית 48 ע"ש: (4) הפאיר הכונה חיבר ספר ביפוי אך לא מלאו זה השימוש בלשון עברי ואולי הוא כהוג בתלכות לשון ערבי והעתיקו במלה עברית גם דונש בהשגותיו על רבנו סעדי' גאון אשר ילאו מקרוב לאור ע"י החכם שרא'עער (ברעסלויא 1888)

מתוקות לפיות	8 והחביר תושיות
שתים גם עשרים:	עלי האותיות
גבול למו קיים	9 אחדם ושניים
וחצים עקרים:	משרתים שת חצים
ביושר נחקקים	10 חלקם לחלקים
גבול ללשון עברים:	וחוק חק ויקים
ושכל טוב מצא	11 וואת פיהו פצה
וגזר לגזרים:	ומפעלים חצה
תעודה לא יודה	12 ומי לא בכל לומדי
י"י הישרים:	בבארו פקודי
בלא דעת דבר	13 ודונש מתגבר
בתוך המחכירים:	למען התחבר
ויקרא בשמם	14 ויחשב עמם
ומשש לא אורים:	והוא חשך יומם
כמדתו הלביש	15 וקורי העכביש
ופניו נחפרים:	הלא פתאם הוביש
ולא אין באביריו	16 ולו בן מפתריו
נכוחים וישרים:	אזי היו דבריו
לבלתי שום מכמר	17 וואת פיהו שמר
באדיר אדירים:	באמרו כי אמר

9) אחרים וכו' בלוח אחד או בשתיים השרש: משרתים וכו' כנודע חלי א"ב אותיות משרתים וחלי האחרון שרשים והוא נקט עקרים בלשון ארמי בעבור החרוז ומהלל אותו בו כאשר בדור ההוא היה זה יקר כי כללי הלשון עוד לא כפרלו וקודם רס"ג ויהודה בן קוריש וקלט מבני הקראים לא הייתה חקירת הלשון ככתובים ועמודיה עוד לא העבדו ללמד אחד על חבירו והכל היה בע"פ ובעלי הלשון השתמשו בכללותם ובפרטותיהם בערביות כאשר הארכתי במצוא ביתר בלור: 11) ונפעלים חל הדיינו חלק הפעלים וקורין חלה ונן השלמים וחלה מן החקרים ובנה להם בתים באבנים גזורות כנודע היום לכל הלומד ונבין: 12) המחבירים למען יהיה נחבר בין הנחברים ונשתמש בהפעיל ולדעתי הוא יותר ככון ע"פ שימוש הלשון: 13) אם השכיל בדעה מיושבת ולא היה נהיר במשפטו: 14) מכאן ואילך מסיב פניו אל תשובות דונש להגן בעד מנחם נגד רעש השנוסיו בקילור נמרץ בדרך שיר שקול וחרוזי ואחר סיום השיר מפתילין השבועות בהגדה פשעים וכל תשובה ותשובה באריכות משא ומתן של ענין וחלה הדברים הם הנה פרושי על החרוזים וחלה החרוזים כשנו תמיד בכל פעם בראש כל תשובה ולכן אליין פה רק בחיזה ערך נמצא לקמן הפירוש לכל עוד ועור נבחי החרוזים ולא אאריך בצאורים פה

דרכים הוא ירא
 ורגזו בסוררים:
 עשות זאת או הואל
 לאחד היצורים:
 היות צח ומדוקדק
 וכחש באמרים:
 וכדת לא פירש
 לפחם לאורים:
 עם אש לפחת
 בתוך התנורים:
 מכחש את פשרו
 בעדים נכרים:
 ויאמר כי מליו
 בהבל נפתרים:
 להבין מכתבו
 בפתרון ופשרים:
 כרסו עם כרסם
 ושמו כשורים:
 במכתבו וספרו
 ויש מהפותרים:
 כרסו ויכרסם
 וגם מור עם מורים:
 אספם גליונו
 הלא הוא לאחרים:
 יסוד טי"ת שת גם דל
 עשותם עקרים:

18 לעות כל ישרי לב
 ואפו לא יחרה
 19 וחלילה לאל
 לתועבת האל
 20 דברו לא בדק
 ודונש לא צדק
 21 וכאלה חרש
 באמרו כי פירש
 22 במחלוקה אחת
 היותה קודחת
 23 הלא הנה ספרו
 ויעיד על שקרו
 24 ואיך ישיב עליו
 וחדיו ומשליו
 25 והוא כח אין בו
 ואף בילהשיבו
 26 וכן אמר כי שם
 כבר פיהו חסם
 27 באומרו ובבארו
 וכה נאם בדברו
 28 אשר יחד ישם
 כבשמים בושם
 29 ואלא מחסרונו
 ולא הוא פתרונו
 30 ומהיסוד נבדל
 ומאן ויחדל

באשר שם מפורשים בטום שכל ע"פי כללי הלשון ורק לפעמים חשים עין על מלה או חבה זרה לנארז
 ולא יותר: חלה הבתים 17 18 19 20 מבוחרים בערך "לעות חרם כריצו ה' לא ראה": חלה הבתים 21
 22 23 24 מבוחרים לקמן בערך פח: הבתים 26 27 28 29 מבוחרים בערך כרס: גם דל שם לאות
 2*

- 31 למען טי"ת נלוה
 כמו טי"ת נצטווה
 וגם לא יבנה
 כקנוי מן קונה
 33 וחנוי וחונה
 לבעלי תושיה
 34 עצרתו נמהרה
 מקום ביי"ת כ"ף קרא
 35 ולמ"ד וי"ו אל"ף
 קמוצים ויסלף
 36 ושת חטף עשקה
 כתובה מרחקה
 37 ובצוי לא בא
 ועשקה לנקבה
 38 והוא פעל עבר
 וערי בדבר
 39 ופתר בקלה
 וחשב כי גלה
 40 ובפתרון שנה
 ומי הוא שבנה
 41 פסיל שת לא כאליל
 ואהמה כחליל
 42 ושת מכל מינים
 ומעץ ואבנים
- עלי צד במחזה
 וטי"ת הצטירים:
 חנויה עם חונה
 ומכור עם מוכרים:
 כנשוי ונשוי
 ואצל המורים:
 ודעתו בקצרה
 בחד המזמורים:
 שגגות כי יחלף
 דברים נכשרים:
 ועשקה כערתקה
 נקודה בספרים:
 כמו קו"ף מן קרבה
 כעשק לזכרים:
 כמו גברה גבר
 סעדיה בפותרים:
 זקנה וגדולה
 ספונות נסתרים:
 חדשה וקטנה
 חדשים לנערים:
 ועל אלה איליל
 ואף בכנורים:
 עצבים נתקנים
 פסילים נוצרים:

הרביעי בקדר הא"ב בלי טי"ו בסופו וכן מלאחי בהשגות דונש על רס"ג: 80) ל ד האות ל"ד: ב מחוה
 ר"ל במעט כי קשה לבעט ל"ד עם טי"ו ואלה הבטים 81 80 מצווארים בחריכות לקמן במאמר מיוחד:
 בית 82 83 מצוואר בערך חנויה או חונה: הבית 84 מצוואר לקמן ערך במה: הבטים 86 87 88 בערך עשקה:
 40 89 עיין בערך בלה: 41 42 לקמן בערך ססל ועיין מה שהערוטי על זלם התשובה:

- 43 ומה יש לו יתרון
 וחבר בפתרון
 44 ושמו מ"ם מזח
 והוא כמ"ם מקח
 45 וגם השיב על לא
 והראה את שכלו
 46 למען כי יורדה
 בלא וי"ו קרי
 47 לשון בל בפתרון
 ולא מערון
 48 בנס בבי"ת חבר
 בעת שהתעבר
 49 ואמר כי לא סר
 והבי"ת לא מסר
 50 ויסר גר"ן גוער
 וסמ"ך מן סוער
 51 ואמרו נגערתי
 וסוער נסערתי
 52 כסוחים נרמסים
 וגמוג בהמסים
 53 בענינים האל
 והנס על דת אל
 54 סעריה כן מנה
 לשון עוני ענה
- בדרחיבו גרון
 לבקר ובקרים:
 כמו מ"ם מן מצח
 וגם מ"ם במצירים:
 תשובה יש בו לו
 זקנים ונערים:
 מִנְחָם המורה
 בא"לף נחברים:
 בצדק ובכשרון
 ועצלה בפתרים:
 עלי מלך דובר
 ברוזנים גם שרים
 בשרים מבשר
 כמו ב"ת בבתרים
 כמו גי"מל גוער
 שלשתם עקרים:
 כגוער נגערתי:
 וזוכר נזכרים:
 וענה מך השים
 ואלוף גבורים:
 דרש בן עוזיאל
 ערוכים ושמורים:
 בספר שבגדה
 בחלק נאגרים:

כאור הבית 48 עיין לקמן ערך בקר: כאור הבית 44 תמלא לקמן בערך מנח: פירוט הבתים 45 46 47 עיין לקמן ערך לא (בל): הבית 48 עיי' לקמן בערך בנס: הבית 49 מבוחר לקמן בערך בשרים: הבתים 50 51 עיי' לקמן ערך כוער: ערך חרוץ תשובה ארוכה לקמן חסרה פה בשיר המליצה: הבתים 52 53 54 עיי' לקמן ערך כסוחים ערך וענה ערך כמובן וערך אלוף:

דבר שקר מקשיב
 בתוך הנעקרים:
 בפתרוננו העוה
 לקרת הערים:
 באמרו כי נסה
 ולא כהרות הרים:
 ויגע לא עקר
 מצאם נעדרים:
 אשר הם מגידים
 לעת מקרה סרים:
 למטה ואבארם
 במלים נחברים:
 מיוסדת ישת
 יסופר בשערים:
 יסוד שת כלבדי
 כלמ"ד לגברים:
 שבבים ושביבים
 אמרי נחברים:
 אשר לא כתורה
 ככדוד לאפריים:
 והוא שאל דבר
 בלילי שמורים:
 ושמו כעין שני
 כמעשיו הארורים:

55 ומרה יש פה להשיב
 אשר היסוד הושיב
 56 אשר תורה ומצוה
 והחטיא שהשוה
 57 ועל האמת כיסה
 לא הוא כמו מסה
 58 והחביר יו"ד יקר
 ולו היטב חקר
 59 בנאמני עדים
 שניהם היו"דים
 60 וערתה אזכירם
 ושמה אחבירם
 61 וגם יו"ד יבשת
 הלא זה הבשת
 62 ולמ"ד בלשדי
 ולמ"ד בלשדי
 63 והשוה בניבים
 ובו נאם כרביבים
 64 והשיב באגורה
 ולפידים הורה
 65 והנא אל חי חבר
 אשר לא ישבר
 66 ונא לא שם הניא
 ולא אעשה אני

חלה הכתובים 56 57 ע"י לקמן ערכי קרת נסותם הרום: הכתובים 58 59 60 61 מנבואים לקמן
 באריכות בענין כללי הא' ה' ויו ויו: בית 62 בערך לשרי: בית 63 בערך שוכבים: בית
 64 מנבוא לקמן ערך אגורה וערך כידורי: המסונה על שם ילהר הנמללה לקמן באריכות
 חקקה עה במרוזים: הכתובים 65 66 מנבואים לקמן בערך כא:

- בסוד ממסכן מ"ם
ונבהל באמרים:
וצלמות צלמון
אגמים ואורים:
ונגרז גרזינים
בדרך מישרים:
וכשיל כלפות
לבאים ועוברים:
ולא ביאר למה
ירעים וחכרים:
בשום קשה עתק
וקולו לא הרים:
ותהפוכות הגדיל
לבין רבן ברים:
אלי ענין חוחים
ונקרת הצורים.
מעוטה מן עטה
היעזב מצורים:
וחשב סכלות רב
כמשמע בדברים:
בלשון הארמית
נפשות ופגרים:
ימינו בחכמה
כהמית צנורים:
- 67 ומרה היה זומם
ושומעו משתומם
68 ושת מגדל ארמון
וגם פתר אגמון
69 ושמן אשמנים
ושת פחים צנים
70 והשים באסופות
בבושת ובחרפות
71 ושת פתרון מן מה
בלי הביא דומה
72 דברו לא נמתק
הלא טוב לו
73 אנך פתר כבדיל
והנה לא הבדיל
74 והשוה בחוחים
והמה בצריחים
75 וגרז במכטא
ובפסוק חטא
76 דברו לא ערב
בשום בלשון הערב
77 לשון עברית העמית
והכשיל גם המית
78 ודמה כי רמה
לזאת לבו הקמה

הכית 67 ע"י ערך מסכן: כית 68 ע"י ערך ארמון ערך ללמות וערך אגמון: ערך וילעק חסר
בחרוזים: כית 69 ע"י ערך אשמנים וערך נגרזתי: כית 70 ע"י ערך אסופות וערך כשיל וכלפות:
כית 71 בערך מן: כית 72 ע"י ערך המעתיק: כית 73 ע"י ערך אכך: כית 74 ע"י ערך חווחים:
כית 75 ע"י ערך מעוטה וערך היעזוב: כית 76 ע"י ערך קמת: כית 77 ע"י ערך פגר:

- 79 ופה ברוח כביר
אמרותי אחביר
ומחברתו אפריד
בחכמתי אוריד
81 הלא יגעה רוחו
ותם לריק כוחו
82 ומי זה המעלים
ומי הסיר מלים
83 והרבה הוא שיחות
והשיב תוכחות
84 ואהב מטוב רע
וכל פתי יתרע
85 ונועץ בילדים
אשר לא נפרדים
86 ורב למאד סכלם
ימינם ושמאלם
87 מאומה בספרים
ולחיות מזוהרים
88 ולולי הקשבת
כחכם נחשבת
89 בניכך נכשלת
ולעשות נסכלת
90 וחשפו מליך
וצחקו עליך
91 והנני אבחנוך
ואשבור בניכך
- פתחו לאביר
והיו נסדרים
בלי אותיר שריד
מנחם לעפרים
בהבלו ובשיחו
וימיו נעצרים:
תבונה בהבלים
ישרים וברורים:
בתהפוכי רוחות
לעות מישרים:
והמוסר יפרע
וריקים והסרים:
בפשו פקודים
במדע מחמורים:
ולא ידעו כולם
ואף לא מכירים:
ותוכחות מוסרים
והם לא נזהרים:
וצדק אהבת
ולא נמחרים:
ובו לא משלת
כאחד דובערים:
לכל איש סכליך
צעירים וכבירים:
בענין פתרוןך
כמו נבל יוצרים:

⁷⁹ הכונה על דונש ששלה השגותיו לאביר מקראי ואמר וכו' ככתוב שם: ⁸⁴ יפרע לי רעות והתחברות:

⁸⁹ ככ"י פואה כלה חלולי בכונה כלי הפ' ירמיי' י' ושם נ"כ נוסחא בלחד עיי' קעניקאט:

ליודעי דת וחק	92 ואתנך לשחוק
גדולים וצעירים:	לקרובגם לרחוק
נכוני ענינים	93 ואחביר פתרונים
מתוקים לאמרים:	צרופים ובחונים
ידועים נחכמים	94 ומלים וטעמים
ופיות מסגירים:	שפתות מאלמים
כסיל כי ישמעם	95 יהי למו זועם
ובטלו מוסדים:	ונבון ידעם
ויכתבון מלי	96 ויקשיבו אלי
עדי עד נזכרים:	וחדיי ומשליי
ובלב נדבקים	97 ויהיו מוחקים
ושמש ומאורים:	ימי כסיל בשחקים
וביותר נכלם	98 שפת ד'נש תאלם
ויוצר ההרים:	בעזרת א' עולם

97) בכ"י מוחקים בינוני פעול מוכין הפעיל מן טרש חקק: כסיל הכונה כמו ימי כסיל (כוכב) בשמים:

הגהות ותקונים וקצת באורים לחרוזי תלמידי מנחם

אשר העירוני עליהם החבמים הנזכרים בשם

דף 1 בית 6 הוא כמו בית 7 והוא ע"ד מליצת השיר אשר מיטבו
 כזבו הוא מפאר את הנשיא כי הוא האור זורח כהיותו עם
 האנשים ויום הפרדו מעליהם הוא כאלו סגר בעדם החושך וכן
 העיר הורד לארץ כבודה בעת צאתו משעריה והנכון בהעתק
 שד"ל זצ"ל מְשַׁפֵּלָה כי לא מצאנו נפעל מפעל שָׁפַל והקל הוא
 עומד א"כ אין מקום לנפעל אך מן ההפעיל יוצא יתכן לבנות ההפעל:

גדרוח

- דף 4 בית 10. **ורבו** ל"ל **ורבו** כדפוס שד"ל: בית 11: כ"ל כי המחבר כחב **לבליע** ורק הסופרים השמימו המשקל: וכן בית 12 **ומקל**: בית 14 **ענמה**: דף 6 בית 18. **נשאו**: 19. **פנדה**: 22. **הקימו** והנקוד **הקימו** היא מן המקור: דף 6 בית 28. **עולה**: 44. **לדוא**: בית 37. גם זאת לתפארת ולא ידענו מנבחרותיו במלכת השיר והמליצה כי כפי דעת שד"ל וגם כפי דעתי מחבר המחבר אל מלך כוזר היה מנחם: דף 7 בית 41. לא השמעתנו איזה נוסח כ"י פואה ושד"ל 5 הגיה **נרצה** בעבור כי כ"י אשר לפניו כתוב **פוצה** ורלה להשוות המרוז והשאר היה חקר ולא מלא לפניו עוד הפעם מלת **רצה**: בית 48. כ"י שד"ל **לשוא חרט** ופירושו כי כ' דברי שוא נחרע לנוש והוא יותר נכון בעיני: בית 47 כ"י שד"ל היה גם שניה הנוסח אלי והוא הגיה עלי ולא ידענו נוסח כ"י פואה: בית 48. כ"י שד"ל יוסבית במקום ויאזין: דף 8 בית 49. **ריבקה** והוא הנכון כלל מלת את ע"פ המרוז ועוד שם כ"י שד"ל **ישמח אהוביך**: 10
- דף 9 בית 1. ל"ל הביעותי כחלף בדפוס: בית 8. **למחות** הוא לשון הכתוב משלי ל"א ג' אך לא ידענו באיזה אופן פי' מנחם והלמידו המלה קשה ההצנה הזאת ומן הענין כ' כי פה פירושו לסדר ואולי ל"ל לנחות: ספדך וכו' זאת הנוסחא מועעית בלי ספק והיא כנגד המשקל וכנגד הענין וכפי ההשערה ל"ל לקון **פערך מספרים** כלומר כפי ערך המספר אשר ערך דונש נגד מנחם יערוך החלמיד המגין בעדו תוכחות נגד דונש ע"כ הר"אג: והר"מג העמים הכונה ע"ד זה **ספרך** שם ע"מ **פתב** 15 כמו אחרי הספר (דה"כ עו) דהיינו לערוך תוכחות משונות מספרים כפי אשר ספרתם בהשגותיך כמו בלי' אשכנזי כו' מער פיר כו' ומר והמשקל על מקומו ע"כ: בית 4. **כמו שוא** ל"ל **במו** הר"אג: בית 7. ספר הפאר הכונה בהשקפה הראשונה **הכר** ומדוע נחר בש' זה לדעתי כך הוא כי מלאנו בהשגות דונש על רס"ב אשר ילאו מקורב לאור ע"י ה' שרעעער (ברעקלוויא 1886) דף 87 80 משמח נשרש זה במקום **גל** ו**גל** והוא ע"ד הערבי ששרש **בל** אשר ממנו נגזר **אבליג** כתר 20 *corona* (ובלי עברי כל"ל) וגם נגזר ממנו **כל** ר"ל השלמה וגמר *universitas, omnis* ובאמת נקשרו שתי אלה ההוראות בקשר חמיץ שכלי כי גם בל"א משתמשין בפעל (ה'יניס) משם (ה'קניס) לכונת ההשלמה (פ'אג'אטורט פ'אג'אטורטורט) שזה לנאמר בל"ר *finis coronat opus* ואף שולאנו ג"כ בלי עברי שרש כל'ה על ההשלמה כמו ויכלו העמים ויכל אלהים ביום השביעי ויבן שלמה את הבית ויכלהו אך באשר שרש כלל'ה כל'ה (והשרש האמתי מהם ע"פי מנחם רק כל'ה חוץ ממה שהוראתו ויפיה השלמה יורה ג"כ על כריחה וכליון לכן נחר בש' פ'ר לכוננו אל הערבי וקמר הפ'ר הרבומו (כר החס חין ויבקר פ'אג'אטורטורטורט. ו' עורע גע'יהרט. פ'אג'אטורט) ונזה עולה יפה ג"כ בהשגות דונש הנזכרות לקמן המלות במילואן כמו אהר'כו במקום אודה והוא (פ'אג'אטורטורטורט דעס וי'קטעטס) ונכנה מלה חדשה פ'ר בכיון אל הערבי אכליל (פ'אג'אטורטורט) טטטורטורט) ע"כ הר"מג: ואת אחריו הוא תמורה ונראה כי לחן המשקל הסימו לכתוב זאת במקום 30 ואות פ'י את הספר או פירושו ואת אשר אחריו כלומר פעולתו השאר ברכה לכל דור: בית 12. ומי לא ל"ל לו או לא יודה ל"ל לו אחר משניהם הוא ע"מ: דף 10 בית 16. העכביש ל"ל עכביש בלי ה"א בראש בעבור המשקל: בית 18. פירושו אלו היה מניין את פתרוני מנחם (מפתריו) ולא היה אן צדברים אביבים אשר ערך מנחם אז וכו': בית 17. ואז היה שומר את פיו וכו': דף 11 בית 19. ל"ל לתועבות: דף 12 בית 21. ל"ל המצטרות: בית 28. וחונה ל"ל וחנניה: בית 28. ל"ל ועדי: דף 18. בית 45. ל"ל 35 סבלו: בית 49. ל"ל מוסר: דף 15 בית 87. ל"ל בסור (הר"אג):

ראש דבר

בהגדה פשטית תוכחת מוסר על לב דונש על דבר קנאתו אשר קנא ושם עלילות דברים לפסול מחברת מנחם ולסתור פתרוניו אשר פתר בהם פקודי ה' ודברי הנביאים.

5 **יען** על אנשי לבב לאחוז בנתיב השכל ולאחוב מעגלי יושר ולרדוף הצדק ולנשות אחרי האמת ולהתחזק בכל שביליה וללכת בארחוריה כי אמנם בעשורתם ככה אז ישיגו ארחות חיים וידרכו דרך ישרה וירוצו ולא יכשלו ילכו ולא יתמוטטו. ויש על האדם מאורח מוסר שיודה על האמת הן לו הן עליו ולא תשיאנו תאות המתאווים ריב ומדון אשר דבריהם הבל וריק ולא יהיו לנגד קוריהם כי חפצם להתגבר על חבריהם ברוב כזביהם ושקריהם ולא דיים עד כתבום בספריהם למען הבט אל מעוריהם:

ורב זאת הקנאה והתאוה הולכת וסוכבת בין מחבירי ספר ומתקני פשר המתקראים בשם המוסר והאויל בהם והסכל בינורתם וימאסו האמת ויעזבו האמונה ולא ישיבו אל לבם לא דעת ולא תבונה ובלב דונש נקשרה ושמה קננה ולקחה שורש כי מאהבתו להקראות במחבירי פתרון ובמתקני ספר נשאו לבו להתעורר עלילות להכזיב מנחם בן סרוק בספר פתרוניו ומחביר עניניו

י. יש יכו' מי שיקרא החמלה זה הענין וידקק בסגנון מלותיו ושימוש מכותיו ויעלה על זכרונו סגנון לשון מנחם במחברתו יאמר בלתי משתאה היינו הך ואלה המשובות כפלטו מקולנוסו ולדוגמא אשתיק הנה מה שכתב בראש מחברתו "אבל יש על אנשי לבב לקחת מוסר לאהווי בנרזיב השכל ולנשות אחרי מבין הדעת" ע"ל: 8) ויש על האדם וכו' ז"ל מנחם במחברתו (חלק הכ"ח דף 69) "על בן יש מאמתת המוסר ומדרך האמונה" עכ"ל וככל זאת איננו מנחם לכדו מחבר המשובות כאשר הארכתני במבוא מקורות מנחם והלמודיו: 9) הן הן עליו פי' הן אם יהיה מוסר אל דבריו הן אם יהיה מוסר לו (הר"אג) מליזה מן זמן ויש עד עליו משמעת מנחם בחגרתו אל הקדמי ועיין לעיל בחגרתו ד"ה ועשה שמע נא: 10) קוריהם ר"ל קוראים הם ומנחם במחברתו משמעת בשם זה לרוב בחקרן ח"ק להקל במצעה ע"י מחברתו (ערך חזר דף 12) "בכל קריות ספרד וכו' ובקריות עבריה" וע"י לקמן (ערך ויין העפלים) "והנה מקריות מונחיות קדושות" והוא ע"ד לשנא דבעלי המסורה וחז"ל: 14) המתקראים בשם המוסר פי' הספרים אשר ירצו להוכיח מחברים אחרים וליסר אותם והם המקראים (קריטיק) הר"אג ומשתי' בש' יסר על עניינים אחרים קרובים מעט לעניניו העקרי: 16) ולקחה שורש חולי ז"ל לקח ה: **הערה.** מן ראש דבר עד הנביאים היא הוספה להנחת הענין ולעיוו ולחן רוח בין הדברים מן המ"ל:

הקדמה והרחיב גרונו והאריך לשונו וירב לדבר תהפוכות ומלא ספרים
 חבל וריק ויעש אשר לא כדת מעשים אשר לא יעשו כי חשב
 ברוע זממו להכשיל יחד בני עמו בעבור הזכיר שמו ואמנם לא
 הבין ספר כדת ועל כל תוצאות פתרוניו ודקדוקיהם לא עמד כי יש
 פשר לכל טעם מטעמיו ולא היה בו כח להשיג רוחב מדעו וקץ⁵
 תבונותיו וישם עליו פתרון אשר לא שם ואשר לא פתר יען כי לא
 חקר היטב ולא דרש בתורה כי הואיל העיז את מצחו וירץ אליו
 בחמת כוחו וחש ולא התמהמה בשיחו כאיש אשר אין מעצור
 לרוחו וכל זאת למען החביר ספר ולא היה לבנו שלם לדעת
 דאמת ולהודות עליו כי הואיל להתהלל בשקר ולהתפאר בשוא¹⁰
 וירב חרזים מעותים ונלוזים בעבור הודיע חכמתו בשוקלו לשון
 יהודית במשקל הערב אמנם זה המשקל מעות ומעוקל כי לא יתכן
 לשקול בו לשוננו למען השמידו אותה והכריתו קמץ חטף ושמו
 מקמץ פתח ומהאות החונה נע ומהנע חונה וביטל הלשון ושחתה

15

ויוציאה מתכונתה:

והנה אבאר היך לא תוכל לשקול לשון יהודית במשקל לשון הערב
 ואשיב על משקלך * טרם השיבותי על פתרוניך:

5 להכשיל יחד בני עמי כן כתבו לקמן כי אמר חכמי ספרד כלין נבדו ועיי' במנחם עמוד יוסף: 4) פתרוניו קאי על מנחם דהיינו דונש לא הבין ולא השיג מהכרתו: 6) ואשר לא פתר ר"ל העליל עליו וייחס לו פארוכים אשר לא כן ולא טלה על לבו מעולם וכל זה רק בעבור שלא השיג את דבריו ועיי' לדוגמא לקמן בערך פה ובערך יכרסס ומתפלא: 7) והביתו כאשר כתב לעיל במרוזים נתוצים מתוחים וקמוצים ולקמן בפירוט באריכות:

8) אלה הדברים הסה מהענינים הקשים וכבדים לשמוע ולהבינם על בורין לא לבד בעבור שהסתבר מתנהג בכבודות בהשתמשו במלות ובחבות עבריות עיי' רעיוני לשון ערבי אשר היתה סתהלכת אז בסדר ברור הנשיא רבי חסדאי והקורא צריך להחצצם בעוצם רגשת שכלו להבין שחשבתו אשר חשב כעת כתבו עלי הגליון ולא יוכל להשוותן יחד עם האסורים בר כבד אשר בהם התלבש רעיונו ולא זה בלבד אף גם הענין זר ודק בחכמית הדיוקת כי הסה דברים החלויים בהברות הקולות אשר נשמעות כעת כי יבטא האדם המלות או הברות אחריות דבר דק סאר אשר כעת היא חקירה חדשה וחקרי הלשון משתדלים כזה להוציא שרשי המלות והחבות ולרובין על ברור מוצאן וסובאן בכל לשון שחיהו אם מורחית או מערביה:

והנה כאשר ישב סה אחנו ההכס הסאורסם בקי בלשון עברי וערבי איש יקר ונכבד בחלכותיו היה שהיו שטחה סינס קער וציל כעת הרססת מסרו לקוטי קדמוניות ונתחקתי אליו באהבר וידידות הראתי לו אח כל בירת נכאותי ונתרתי על ידו אלה ההשכות בכי והרשתי לו לחשחש

השנה ארוכה

ושמורה בכל על דונש, אשר מתפאר בשמו בין משוררי זמנו, שאין נכון לשקול לשון עברי בפלם לשון ערבי ולצקת שירי עברי בחריטי ערבי כמתכנתו בפיוטיו ובשיריו, כי היא השחתת הלשון והברותיה

הנכונות

5

השגה על דונש בענין משקל חשורים	חלה דברי החכם	דע כי לשון הערב לא תקפוץ ותקבוצ אות בין שתי חונות, במכתב או במבטא, וזהו צחצוחם ובו יכון משקלם, ואם נמצא כמעט מזער יעמדו בכריתה על שתי חונות ויפילו ההנעה מהאורת
	פינסקער בלקוטי קדמוניות	10 והאחרון למען הקל על הלשון ולא יעשו כן בסמיכה ובדבק הדברים, ולשון הקודש אין זה תוכן בניינה ויסוד עיקרה, יען כי תקפוץ ותקבוצ בין שתי חונות, במכתב ובמבטא, כמו עשן אשר
	דף ס"ב עד ס"ה	
	הגד. תלמודי מנחם מנחיים	
	ליסוד השנתם על שיווי משקל	
	העברי לערבי השענה באמרים	
	שע"י השואה זו מוכרחות גם	
	התנועות להשתנות ומשני	
	התנועות יוכל להולד גם כן	
	משני הענין והשעם וזה שהם	
סברו שאם ירצה אדם להשוות		

6 תקפוץ ע"ס בכל מקום ככ"י פאָאה צפ"ח ול"ל ככ"י"ת תקבוצ ונמשך הענין מלאנו מלה זו ככ"י"ת והכונה חבור וכאשר באר החכם דוד קאסל כר"י בהערותיו להעתקתו לח ס' הכוזרי דף 185 והוא כאלו כתוב לא. תחבר בין שני כחיים וכעין כונה זו כנולד בהעתקת ר"ש י' חבון מ"כ ח"ב פרק י"ב "לחי חמיה איזה דבר קבץ בין שני החמרים הממחלפים האלה" וכמו כן בפרק כ' "כי הקבץ בין המליחות" אך לדעת הכונה הנלחם הוא שרש פגש בו משמעותי "משה ביקטלה בהעתקתו ספר הכוזרי דף 20 "ועל כן זה פגש שאל עם שבא" והרא"ב בעהעתקתו שם משמעותי שרש חצר "ואם יתחבר שאל עם שוא כאלע" ופעם נעתיק ר"מ הכ"ל ב"כ "לא יתחברו שני שואים" וע"ש לעזר הכנת הענין פה :

בהם כראונו וטעמו והוא קלע זה הענין בחוד עניני ספרו ונרצן להם מקום שם ברף (ס"ב) וגם עשרה מטעמים לכל קורא ספרו ובאון היטב וכל המבקרים אשר באו בבשלים וכלפות כידיהם לא הסרדו אף קיסם אחד מכל קורות הכדים אשר קרה בהם בנינו וכולם ענו ואסרו מקודש ואל יבא זר לנגוע בדם:

ובכן זה החכם הוציא אותי מחבורת באור וסטרני סלאכה כבדה אשר לא נסירתי בה והוא בטובו וכדרך ענותנותו הרשה לי להשתמש בכאורו באם יוכני השם להוציא אלה החשובות לאור לכן כערב אשר הגיעני לזמן הזה אעתיק כל דבריו הנרח באוריות קטנים. סרובעים סרודים על צדדי הסנים ורק איזה ענינים אשר נסרדו בחלקי בארם או לרום הן על צדדי הצגרים לטטה בשולי ריוריעה באוריות רשיי כגרוג בהוצאתי זו:

(*) [מן השנה עד הנכונות מן המ"ל:] א"ד המ"ל זמן י' כ"ט;

בין השי"ן ובין הנר"ן אות חונה והנר"ן היא גם היא חונה ותמצאנה שתי החונות האלה מקובצות במכתא ותאספנה במלה וכמוהו דבר בין הבי"ת ובין הרי"ש אות חונה והרי"ש אחריו חונה והלשון כולה על הבנין הזה נכנתה ולא נמצא⁵ לערב ככה והחונות הבאות במכתב כמו אלה אותיות פאות גדולות נקבצו באחרית המלים האלה שתי אותיות חונות והמה הו"ו והתי"ו וכמוהם ידיו ורגליו וכאלה הרבה והוא ארוך לאמר לכן אמרתי כי לא טוב המשקל¹⁰ הזה בעברית ולא יתכן לשקול בו לשוננו כי נקבוץ אנחנו בין שתי חונות ולא יאבו המה וימאנו לעשות ככה

”דמעות עיני פדם דפקו למיודעי פעת רחקו”
 הגיעות יו"ד עיני האחרונה ויו"ד למיודעי והם¹⁵ חונות על כי לא נשקל המלה עד הניעך אותה (דבריו כספר החמוס הליך תהיה ההנעה ביו"ד וכן האלה) ולו באתה להחנות' בטלת המשקל ואספת בין ב' חונות הלא זה דברי בהקימך המשקל השחת הלשון בשומך מחונה נע ולא נכון לעשות ככה וכמוהו²⁰ אלהים חי וגם קים עדי עד וכל־חיים אשר יצר

ספנים

ותנוע גם פה רי"ש יצר אשר הוא חונה בעבור כנ"ל אלא אפילו במלות כמו דבר עשן בכתב וכדומה מן הרבירות המורכבות המוטעמות אשר תנועתיהן מולידות נ"נס בכוח לא תסבול השואה עם השקול הערבי שתשאנה ההברות הן עם שתי נחים

השנה על רונש בענין משקל השירים משקל שיר עברי לערבי צריכה השוואתו זאת להתמשש לכל עבר ולהיות שלימה מכל צד ולא רק בחלק מהלקים ולפי שאין ממנה לשון ערב לקבץ שלש אותיות להבדיל אחת באופן שתהיה סופה שני נחים אחד נסתר ואחד נראה והיו עושין זה אלא ברעמדה וברפסק מאמר (ועיין כל זה בפירוט הנפלא של החכם קאסקל כ"י על הכותרי מ"ב מסימן ע"ח וחילק) ובהוסף זה בעברי מנה: זה נוהג ברוב רגל מאד כמו בד"מ התנועה האחרונה במלות אוריות באות גדולות שהביאו לעיל לדוגמא וברן וא"י נח נסתר ותיו"ח נראה וא"ב טעו לחשוב (או רלו) להטעות אחרים על היותם חוטטים כך למען מלאח מולחנה ומקום להשיג) שכל הרוצה להביא שיר עברי במקצב שקול במספר הרגזועות ע"ד הערביים מוכרח כמו כן בכל מקום שתודמן לו הברה בעלת ב' נחים כוונתו תעבת להערביים לחשוב תחבולה להרחיק ממנה נח אחר הנסתר וזו לא כלבד באותן המכילות נ"נס בפועל כנ"ל אלא אפילו במלות כמו דבר עשן בכתב וכדומה מן הרבירות המורכבות המוטעמות אשר תנועתיהן מולידות נ"נס בכוח לא תסבול השואה עם השקול הערבי שתשאנה ההברות הן עם שתי נחים

14) כים זה לא נודע לנו מליזה שיר או פיוע משירי רוכש לקוח וכאנכי ממנו וע"י לעיל בנבואה בהנה: 15) ודבריו כספר החמוס ותמיה לי עליו הלא הכ"י היה בידו והשמשש בו זמן רב ואס נמלא כסוב כל חלה המלות ביו"ד הרבים בשתי יודי"ן עיי למיודעי וכדלתי קרא היו"ד הראשונה בפסח ועיין במכוח יוסר מזה: 21) זה הדיח לא נודע לנו מליזה שיר הוא לקוח:

השנה
על
דונש
כענין
שקל
השירים

על הלכנה העבירה ושאינ
רשאי לעשות זאת אלא
בסוף מאמר או בסוף דמור
אשר גם לשון הערב סובלת
וזאת אך מה נעשה להבירות

הקמת משקלך כי לא תאספנה שתי חונרות
במלה יחדיו (מדוע נחר בהכרה זו מכל שאר הכרוס המורכב

בעור הזה המועטעמוס?) וכמוהו

„שְׁלֶשֶׁה הִיא שְׁחֹרְהָ שְׁלֶשֶׁה הִיא אֲדוּמָה“

כאלה ביום שידובר בהן בשיד
ומה חקנתן? הנה לקמן צירי
והולם מצאו דונמא בעברי בכל
מקום שיאבד להברה המורכבת
הטעם שלה לסבה מן הסבות
הידועות בדקדוק ישתנה הקמן
להסתח והצירי לסגול וההולם
לקי"ה ודמו רלמידי מנהם
שהשוקלים במשקל הערב
נוהגים ע"ז המנהג נ"ב לסבת
המשקל הזה ומתירין לעצמם
לשנות נקודות כל הרבירות
הבאות ע"ז זה בתוך דמור
בחקור הענין וכמו שנוכל לומר
בדימי מן עַם לֵב פֶּל
עַם- לֵב- פֶּל- כֵּן

5 (איני יודע לכונן מלה וכ מורה ו שהוא אומר והלא אין בכל העור הזה
אף הכרה אחת מורכבת) ואנשי לשון הערב לא יניעו

החונה ולא ישימו מהנע חונה כאשר עשית
לבלתי השמיד לשונם ולולי כי בנין לשונם

להניע המלים ולהחנותם למען הביאם במשקל
10 וימצא המשקל הזה נכון ללשונם וטוב לה

ואנחנו לא נוכל להוציא לשוננו מעקרה ולהפכה
מיסודתה להניע החונה ולחנות הנע דבר אשר

לא עשו אנשי הלשון אשר לפנינו ויבוננו יסוד
שפת יהודית וענין תוצאותיה ואין לאל ידנו

15 להשיג גבולו ולרדוף אוילים אשר נואלו וילכו
אחר ההבל ויהבלו:

מוכרחים אלה השוקלים לעשות
מִן שֵׁת אוֹמֵר
בְּלִפְתֵי שֵׁת אוֹמֵר
בְּלִפְתֵי אִמְנֵם לְהַחֲרִיק
וְהַשׁוֹרֵק לֹא מִצְאוּ חֲקִנָּה
וְהוֹכַחוּ לְהַנִּיחַם כְּמוֹ שֶׁהֵם עִם
שֶׁהִיא אִימֶשׁר לַחַת גַּם לְהַחֲרִיק
וְהַשׁוֹרֵק סִמְךָ מִן וַיִּקֶּם הַבַּא
מִן וַיִּקֶּם וּמִן וַיִּקֶּם הַבַּא
מִן וַיִּקֶּם וְכָל הַחֲרִיזוֹת הַזֹּאת

ועוד שְׁחָף ארבע אותיות הגרון אה"חע אשר
מוצא מפנימית הגרון ולא יקרה להם מקרה

שאר האותיות ותהיינה נעות במקום חנותם
ולהנה תוצאות ומנהגים לא כמנהג שאר האותיות

ועתה אבאר למטה מעט מזער מהם ואגלה
מקצת אודותם בע"ה. ותשימם אותם במשקלך

חנויים למען הביאם במשקל בדברך בשירך
„הִגָּה תְּמִיד לְעֵנּוֹת תְּשׁוּבוֹת מוֹכְנּוֹת“

דק באמצע המאמר ובקישור המלות אבל במקום Cesur אין לחוש להברה בעלת שני נחים כגיל והפחה

4) שלשה וכי גם זה הפסקה לא נודע איה מקומו בלחד נשיריו ופיעטיו וגם הוא בין הצבדים גורלו:
22) וחשימם אותם המי פינסקר ז"ל רצה להגיה אתה ע"ש ולא כפי לא אסכים אלו והגהתי אותם וכן
הוא ככון: 24) הנה וכי זה הפסקה הוא ראש דלם) בית גי"מל מן השיר הארוך בן קמ"ד בתים
הנמצא בראש השנתי על מחברת מנחם כדפסות בלונדון חרי"א לפ"ק ע"י החכם פיליפופסקי כר"ן

השגה
על
רוש
בענין
משקל
השירים

והסגול במקום שהוא תמורת
מרתה כגון במלת אשר
והדומה (יעוין כספרנו על
הנקוד האסורית) נראה מן
הדוגמאות שחשוב גם כן
לתנועות מושכות נח נסרתי
כשהן מוטעמות אמנם תלמיד
דונש משיב שאינן מושכות
כאשר נראה להלן ולא זכרתי
לגלות הקנין בכל מה
שנצטעתי על זה באופן בטוח
ונעלה מכל ספק, והחירות הבי
שסברו תלמידי מנחה היית
דונש והשוקלים כמורה מרשים
להם לטובת המשקל הערבי
היא להניע הנח ולהניח הנע
וזאת האחרונה אמילו באותיות
אחידע אע"פ שתאבד על ידי
זה תנועת המורכבת להשווא
ומעתה יבין כל אדם מה שרצו
תלמידי מנחה בדשנתם כוונה
במלות לענות ומאכל
מעדנים פדהנחה
לאנחה והאלהים
במחרתך היה משקפה
לחירות השנית ואינה צריכה

שְׁתָּה עֵינִי לַעֲנוֹת חוֹנָה כְּמוֹ בֵּית לְבָנוֹת וְהִיא
נְעִיה וְנִקְוֹדְתָהּ לֹא כְּנִקְוֹדֵת בֵּית לְבָנוֹת כִּי
נִקְוֹדֵת הַבֵּית שְׁתֵּי נִקְוֹדוֹת בְּלִבָּד וְהֵם הַנִּקְוֹדִים
אֲצִלְנוּ שְׁוֹא וְהַעֵינִי לֹא כֵן כִּי יֵשׁ תַּחְתָּנָה שְׁתֵּי
נִקְוֹדוֹת וּפְתַח בְּמֵה יוֹדַע הַנְּעִיָּה וְאִם בְּאַתְרָהּ
לְהַנִּיעָה בְּמִכְתָּבָהּ תִּבְטַל מִשְׁקַלְךָ כִּי אֵין מְקוֹם
הַעֵינִי נַע כִּי חוֹנָה וְלֹא תוֹכַל לְהַבִּיא תַּחַת אוֹת
חוֹנָה נַע וְזֶה אֲשֶׁר אִמַּרְתִּי כִּי בְּהַקִּימְךָ הַלְשׁוֹן
יִוֹשַׁח הַמִּשְׁקָל וְכִמּוּהוּ

10 "וּמֵאֲבָל מִשְׁמָנִים וּמִיְנֵי מַעְדָּנִים"
וְתִשִּׁים אֶל־ף מֵאֲכָל וְעֵינִי מַעְדָּנִים חוֹנוֹת וְהֵמָּה
נְעוֹת כֵּן עֲשִׂית גַּם בְּהֵ"א אֲשֶׁר הִיא מֵאַוֹתוֹת
הַגְּרוֹן בְּהַחֲבִירְךָ בְּשִׁירְךָ

" וְרֵאשׁוּ בְּהִנְחָה וְסוּפוֹ לְאַנְחָה "
שְׁתָּה הֵ"א הַנְּחָה חוֹנָה וְהִיא נַע וְכֵן א' לְאַנְחָה
15 וְכֵן הַפְּכַת אֶל־ף הָאֱלֹהִים הַנְּעִיה לְחוֹנָה בְּרִבְרִיךְ
אֲשֶׁר אִמַּרְתָּ

"אֵין רוֹאֶה וְהָאֱלֹהִים יִגַּל סִתְרוֹ"
וְלֹא זֹאת עוֹד דִּיךְ עַד דִּוְשַׁחֲתֶךָ הַקִּמְץ חֲטָף
וְתִשְׁמַחֶהּ חוֹנָה זֶה פֶּרֶץ גְּדוֹל בְּאִמְרְךָ "הֲלֹא הַיּוֹם וְאַתָּה חָיָה וְאַתָּה

20 מֵתָה בְּמַחְרַתְךָ" חֵי"ת מַחְרַת בְּכָל הַמִּקְרָא נְעִיה לְמִשִּׁיכַת הַנְּעִיָּה
לְקִמְץ חֲטָף וְתִשְׁמַחֶהּ אוֹתָהּ בְּמַחְרַתְךָ חוֹנָה וְשְׁתִּים רְעוֹת עֲשִׂית
הַנְּחָה הַבֵּית וְהַפְּלַת הַקִּמְץ חֲטָף וְאִם תֹּאמַר לֹא אִמַּרְתִּי כִּי אִם
מַחְרַתְךָ קִמְץ חֲטָף יִשְׁחַרַת הַמִּשְׁקָל גַּם בְּזֹאת וְעוֹד הַצִּרְכָּה

בשם תשובות דונש כן לברע ועל פי ההולאה זאת אני אליין תנייה ולא לפי הכ"י אשר בידי כי הוא משונה מאלד מנה שדנפס ושנתי לי מקום לרבר מזה בנכוח ושם תמלכו: 19) פסקא זה הוא הדלם מן בית ז' מהשיר בראש השגותיו על מנחה: 14) ג"כ שם הדלם מבית י"ד: 18) פסקא זה מן האנכודים ולא נודע עד היום חיו: 20) גם זה מן האנכודים משרי דונש:

השנה על דוגש בענין משקל חשורים

לשים חטף קמץ למען לא נשקלה המלה עד עשותך ככה כאלה אשר אמרת, עביר לא תִּנְקֹשׁ בְּלִבּוֹת הַמּוֹרִים" לא יובא הבי"ת במשקל עדי הפילך הוי"ו אשר בין הבי"ת והתי"ו כי לא תאספנה שתי חונות במשקל sic אחד כאשר אמרתי ובנפול הוי"ו מהמלה

5 תהיה משיכת הנערה קמוץ חטוף ככתוב והיה מדי חדש בחדש חיי"ת בחדשו קמץ חטוף כאשר תראנה וצורת הנקודה קמץ גדול ושתי נקודות והם המה אשר יורו על נפילת הוי"ו (מכאן ראהו שהקדמונים נקדו כל קמץ חטוף ביחד עם שתי נקודות אפילו אם אחריו אות שואית וכמו שמעיד גם ר"י ב' בלגס וכן הוא גם הנכון ודלא כהמ"ש להסלים קיי"ח י"ד יעוין מה שכתבנו ע"ז בספרנו על הניקוד השורית)

10 ובעשורתנו ככה בְּלָפֹת היא השחתה גדולה כי לא תסור הוי"ו מהמלה וכמוהו "וּמַעוֹז חֲקֻמוֹתָיו וְרוֹב תַּחְפוּלּוֹתָיו" גם פה לא יובא מעוז במשקל עד התיקנו הוי"ו אשר בין העי"ן והזי"ן (כלומר לנקוד ולקרוא וּמַעוֹז) ובעשותנו ככה נשאר המקום חטף קמץ ואם קיימת הווי"ן האלה על אמתת הלשון בטל לך המשקל כי לא תוכל

15 לִקְבֹץ אֹרֶת בֵּין שְׁתֵּי חוֹנוֹת כֹּאשֶׁר אָמַרְתִּי וְכִמּוֹהוּ "בַּיַּעַן אֶתְּ שׁוֹעֵר לְגוֹפּוֹת וּבְשִׁירֵיךְ מְלֵאִים מְאֹלָה וּלְכֵן אֲנִי אוֹמֵר כִּי לֹא תוּכַל לְהַקִּים הַלְשׁוֹן וְהַמִּשְׁקַל יַחַד כִּי אִם זֶה אוֹ זֶה כִּי בְּהַקִּימְךָ הַלְשׁוֹן עַל דְּיוֹסוֹד נִשְׁחַת הַמִּשְׁקַל וְתִמְצָא מֵאִסָּף בֵּין שְׁתֵּי חוֹנוֹת כְּמוֹ אֵלֶּה הַמְּלִים אֲשֶׁר אָמַרְתִּי וְאִם תִּקַּם הַמִּשְׁקַל עַל עֵיקְרוֹ לְבַלְתִּי

20 אִסּוּף בֵּין שְׁתֵּי חוֹנוֹת אִז הֵיטָה הַנֶּעֱת הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה וְאֲשֶׁר כְּמוֹהֶם קִמְץ חֲטָף וְתַחֲשׁוּב כִּי הוּא נִשְׁקַל וְהוּא נַעֲקַל, בִּיאור ובמלות בְּלָפֹת וְעוֹד הַשְּׁחָתָה הַטַּעֲמִים וְהָעֵנִינִים וְתִשִּׁים מְלֵעַ וּמַעוֹז (והוא הדין מלת וְרוֹב ע"ס) לְגוֹפּוֹת יֵן מְלַעִיל וְתַחֲלוּף קִמְץ קִטְן בְּפִרְחָה קִטְן כֹּאשֶׁר לְדוֹרֵשׁ וְנוֹעֵר יֵן

א) עבור וכו' הוא בית 2. ב) שיר דוגש וזאת היא הנוסחה הכונה ובנדפס ואל תוקש עעות מוכחה ומ"ש הר"ש בכ"י ב' מ' ל' לא עיין הטיב אז אך ברקמה לר' מונח זה החרוז בנוסח לא חקש: א) עדי מלה זו הוסיף הר"ש מדעתו: ב) מדי וכו' (ישע' ק"ו: 11) ומעוז וכו' ע"ס בית 25. ומה שיש חילוק בין הנדפס להכ"י הוא רק חילוף ע"י הסופרים והכ"י פואה יש לו יתר שאל: 16) בעין וכו' ע"ס בית 4. כ' הר"ש ורומז כאן להברה אחרונה שבעלת לגופות המוכרת ע"פי המשקל לנקוד ק"ח ומ"ש בנדפס לרוח ונדפס וכן בכ"י דוגש אשר בידי אך חלמידי מנחם יותר כנכונים ונאמנים:

נמצא ראש שירך לְדוֹרֵשׁ הַחֲקֵמֹת בְּעֵצוֹת וּמִזְמוֹת" הן בהביאך דורש במשקל אמר יהיה בפתח קטן והטעם מלעיל והידה עיקרו קמץ קטן והטעם לרע וכה יקרה "וְנוֹעַר בְּתַנוּמוֹת נְשָׁמִים וּשְׁחָרִים" ובעשותך ככה תחליף אוֹמֵר עצתי תקום כמו יתן אִמֵּר וזאת השחתה גדולה בטעמים ובעניינים וכמוהו "נון נוֹעַר הַשְּׁרִישׁ" גם 5 פה החלפת קמץ בפתח וכהחליפך קמץ קטן בפתח קטן כן קמץ גדול בפתח גדול כאשר אמרת בשירך "וְשָׁרַת סִפֵּר אֲנִרוֹן בְּדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן" ש ת הוא קמץ גדול ובהביאך במשקול יהפך לפתח כי בהיות המלה קמץ יולד אות חונה בין השי"ן ובין התי"ו והתי"ו גם הוא חונה ואז תמצאנה שתי החונות מקובצו וזה לא יתכן במשקלך (כנדפס "ספר האגרון" ונראה שנתקן אח"כ כשראו השגם תלמידי מנחם) וכמוהו "צְרוּפֹת וּבְחֻנּוֹת בְּזָהָב בְּכוֹרִים" (כנדפס ברו"ס) ה"א זהב קמץ גדול למען כי יש בינה ובין הבי"ת חונה ולא תשקול 15 המלה עד פותחך אותה פתח גדול ויכרת ממנה האות החונה ולא יקבץ עם הבי"ת אשר גם הוא חונה וכשחיתות האלה הרבה יש בשירך אשר הִשְׁחַתָּה למען רוע משקלך רק באלה אשר שדחיות הראשונה בכהר הענין ולהפסיד הטעם ע"י שני מובן המלה הנתהוה ע"י ברו"ס הכינוי מן הקל של השלמים מועל

השגה על דונש בענין משקל השירים

ברך הנוקדים בשורה 28 ב' מלות "בפתח קטן" תקון מהר"ש: 4) לדורש חכמות וכו' שם הדלת מביא 41 ומ"ש כאן בראש שירך אם הוא בית 41 האמת אסו אך העטות תלוי בקולר המולילו לאור כי לא הבדיל בין שיר לשיר כי מן "רעה לבי" עד "דרכי ככשרים" הוא שיר סהלא להנשיא וכולל מ' בסים ומן "לדורש החכמות" מתחיל לדבר אל מנחם והיה לו (המולילו) לזיין עוד הפעם ולהסחיל מראש המספר ולכן כהן "בראש שירך": 2) במשקל אמר תקון מהר"ש: 3) ונוער בתנומות גם בכ"י דוכס אשר בידי כהוב לבו ער אך כו ער יוסר כהן והוא סוגר בית 41 שם: 4) אומר ישע"י מ"ו ז' יתן אומר (תלים): 5) ל"ל ויון בוי"ו בראש שם דלת מביא 108: 7) ושת ספר אגרון שם דלת מביא 44 וכ' הרש"ף כנדפס וספר האגרון ונראה שנתקן אח"כ כשראו השגם תלמידי מנחם אך בכ"י דונש אשר בידי כהוב"כ וכתב ספר: 18) צרופות שם הסוגר מביא 9 גם בכ"י אשר בידי כו ר"ס: 15) ולא תשקול המלה תקון מהר"ש: 20) ומעוטם יורה וכו' נוסחא זאת מורגלא נפי מנחם כמחברו והיא כעין הקס בעלי

השנה
על
רוב
בענין
משקל
השירים

שהוא מלא ישוה או בנקודתו עם השם ע"פ מועל שהוא מלעיל ואין צורך לפני ולפנים אמנם גם ע"י החירות השניה יוכל להתהוות שינוי מובן המלה כי בדרך משל אם יכריח המשקל את עורך השיר לעשות מן כ"ף אֶזְכָּרָה בינוני מהקל (שהוא כע אחר ט"ג) נח אז רשוב ההברה הראשונה להיות מורכבת בלי טעם ולא תהיה לה חקטה אחרת אלא בהסיר הנח נסתר ממנה ואז תצטרך לקיח תמורת חולם ותראה המלה אֶכְלָה כאילו היא שם המקרה למאכל או מקור מן הקל בתוספת ה"א וכן בד"ם אֶזְמַרְן בינוני מהקל עם כינוי הנסתר ישוב ע"י הדרך להתראה כמו אֶמְרָן שהוא מקור עם כינוי נסתר וכן בעבר קל לנוח ומ"ב מן גע"ו אשר קצת המדקדקים קראו המלה בקמץ מושך נח לפי שהמלה מלעיל כמו שִׁבְתִּי וכשיכנס עליה וא"ו ההפוך המושך את טעמו לרע הוכרח הקמץ לשוב פתח וינקול וְשִׁבְתִּי (ויעזיין מ"ש החכם גיינער נ"י בכ"ח כרך ע"י ד' ל"ז) אמנם כשתזדמן מלת שבת בלא וא"ו ההפוך לשוקל במשקל הערב יהיה מוכרח בשביל המשכה של הנח נסתר להחליף הקמץ בפתח למען הרחיק הנח הנסתר ויביא את הקורא לירי בלבול הזמנים. ופעתה נבין בנקל גם שאמר החבר נכורי מ"ב ע"ח) הצריך לקצת תיקון וזולתו ינששו המפרשים חשך בקריאת המלות המובאות לדוגמא שם וילאו למצוא משרו הוא אומר שם, ורחחלת

כי משקל הערב נכון בלשון יהודית והנהגה הראיות האלה מכזיבים אמריך ומתעבים שיריך ונדעה זאת ונרתבונן מחכמי הדורות אשר היו לפנינו המתקני חרוז אשר שיריהם מלאה הארץ ולא נמצא לאחד מהם שיר במשקולת הערב הלא רב סעדיה ז"ל יש לו כמה שירים וכמה חרוזים ולא נשקלו במשקל הערב והיתה בעת ההוא צעיר תלמידיו בכל שכל ובלשון הערב ומשקליה לא רחבת מבינת גדול מוריך ולו ראה הוא כי (לא) יתכן להביא משקל הערב ביהודית היה מקדמך ולא קדמתה אבל ידע כי לא טוב הדבר ולא נכון לעשותו מן תשחת הלשון ויבטלו קמוציה ופתחיה וטעמיה ודקדוקיה. ואלו לא גלינו מארצנו והיתה לשוננו מהקל עם כינוי הנסתר ישוב ע"י הדרך להתראה כמו אֶמְרָן שהוא מקור עם כינוי נסתר וכן בעבר קל לנוח ומ"ב מן גע"ו אשר קצת המדקדקים קראו המלה בקמץ מושך נח לפי שהמלה מלעיל כמו שִׁבְתִּי וכשיכנס עליה וא"ו ההפוך המושך את טעמו לרע הוכרח הקמץ לשוב פתח וינקול וְשִׁבְתִּי (ויעזיין מ"ש החכם גיינער נ"י בכ"ח כרך ע"י ד' ל"ז) אמנם כשתזדמן מלת שבת בלא וא"ו ההפוך לשוקל במשקל הערב יהיה מוכרח בשביל המשכה של הנח נסתר להחליף הקמץ בפתח למען הרחיק הנח הנסתר ויביא את הקורא לירי בלבול הזמנים. ופעתה נבין בנקל גם שאמר החבר נכורי מ"ב ע"ח) הצריך לקצת תיקון וזולתו ינששו המפרשים חשך בקריאת המלות המובאות לדוגמא שם וילאו למצוא משרו הוא אומר שם, ורחחלת

הגיון החלק יעיד על הכל: 8) הדורות וכו' הפייטנים הראשונים כמו ינאי ר"א הקליר ויוסי ועוד למעלה מאלה עד זמן האמוראים אשר נאבדו כהיום ובימי מנחם עזר מורגלים פני החכמים באומרו אשר שיריהם מלאה הארץ: 10) כי לא מלת לא נמחק ודוכש בעלמנו כחב כן בהשגותיו על רס"ג כי לא ישר בעיני רס"ג מלאכתו מלאכת החרוזים וז"ל דף 81 (ר"י ברעסקווי 1866) „ומאומר ראש הישיבה (בשבת) בשבת למשקל דברי אז נפלא בעיני וחמר לא נראה כמוהו בישראל ידענו כי אז מ' ר' קעדי וזולתו מכל בני מזרח לא היתה להם ידיעה בחבור החרזה וזיקול הפיטע עכ"ל: 14) מן ואילו עד נעדרת העתיק הרב פריפוע דוראן בקפרו מעשה אפד (ר' ויין 1866) בפרק שביעי כשמדבר מקולר לשון עברי ומה שקרה לה וז"ל וכו' מנחם בן סרוק לדוכש בן לברע ואילו וכו' ומ"ש שם רחבה ונקשרת מלה זו מיתרת ואין לה כוונה פה גם מה שהוקיפו המולאים מלת האמת נעדרת בין שני חלי מרובעים ב"כ מיתר ואין לה שייכות להעניין כי לא ידובר בזה לא מן האמת ולא מן השקר ועציות כמו זה הרבה בקובלים ורק ע"י העמתיקים או מבעלי קבץ בלתי מבינים ומה שמיחס הענין למנחם עלמנו ככר כתבתי ממנו לעיל במכתב קפסר הענין:

כולה נמצאה בידינו כירחי קדם בשבתנו במח
 במשכנות שאננות אזי מצאנו כל דקדוקי לשוננו
 ומיני תוצאותיה וידענו משקלה ועמדנו על
 גבולה כי לשון עם ועם יש משקולת ודקדוק
 רק אבדה מידינו יען כי רב העוץ ונעלמה ממנו 5
 עקב כי גדלה האשמה מיום אשר נפלנו בגולה
 ואחרי אשר היתה רחבה נקצרה ונסתרה ותדרי
 נעדרת ולולי אלהי מפליא פלאה בעני עמו
 ראה אבדה ונכלאה השארית הנמצאה:

ואשר נשאני להביא שיר במשקל למען הודיעך 10
 כי זה המשקל לשיר בו נקל ולבלתי רום
 לבכך לאמור כי מי יוכל לשקול בו זולתי אני
 ולמען כי אתה לא יכולת לשקול כמוהו בטלת
 אותו ושברתהו והנה לא דבר נעלם הוא כי לו

רצינו להשחית לשון הקודש כמוך היינו שוקלים 15
 במשקל ערב גם אנחנו גם שפינו חלילה לנו
 לעשות זאת להשיג גבול ראשונים ולהרום בנין
 קדמונים להתחבר עם אנשי דמים אשר מאנו

11 וז"ל "מה שמצאת בתשובות תלמידי מנחם חידוש יקר מאד ראוי לפרסמו בשלמותו ואע"פ שלא הבאת
 לפני המאמר כולו אברך ארת ד' שהעמידני על סודו וחידותיו. הנה האות שהוא נח נראה בסוף חיבה רחי
 היא כאילו נקודה בשוא וכן נראה לפעמים כגון בַּרְךָ עֲשִׂיתָ והנה דוגש התיר לעצמו להניע השוא
 הזה ואמר "וכל חיים אשר יצר ספיים" כאלו היתה הקיאות יצַרְסִפִּים כי בלא זה היתה
 מלת ספיים חסירה יתר ועל הדרך הוא כרנב "אלהים חַי גַּם קִים עדי עד" כאלו כרנב חַי גַּם
 והמתקנים תקנו וכתבו וְגַם קִים ובמלת ספיים לא יכלו לחקן ולולי זה לא היה אפשר לי להבין הסוד
 וכן בחרו "דמעות עיני בדם דסקן למיודעי בעת החק" אין ספק כי דוגש כתב עיניו לַמְיֻדָּעִי בשוא
 נע בסוף ואולי הוא לא כתב בְּדָם בַּעַת ולא אוכל לכונן המשקל מתוך מעט המלות. מאמר "שלשה היא
 שחורה שלשה היא אדומה" לא הורעתי אם הובא במאמר הגיל או במאמר אחר שאם הוא במאמר הגיל אין
 לו מובן ואם הוא במאמר אחר יתכן לפרשו כי אולי צריך למחוק של ש ה השני ויהיה החרוז בא ללמד דרכי

השנה על רוגש בענין משקל השירים
 מה שיספיד במקצב השיר ענין
 אלה השני נחיס וינח המלעיל
 והמלרע (ז"ל) והניח הנע
 והמיר המלניל והמלרע)
 וישוב אוכלה ואכלה
 שיה ואמר ואמר
 ואמר ואמר וכן יהיה
 שבתו ושבתו על מה
 שיש בניהם מן הפרש העבר
 והענין וכה ודברי אינם
 צריכים באור כי כבר נתבאר
 לעיל ולא אעיר יותר רק שתי
 הדוגמאות הראשונות
 משקמות אל החירות השנית
 של הנחת הנע ובי השניות 4
 החירות הראשונה של חלוף
 הצורה בסגול והקמן בסרח
 והחולם בק"ח שעל זה האחרון
 לא באה דוגמא כלל:

עכ"ל פרש"ף ז"ל ולמה
 המה דברי החכם שז"ל ז"ל
 אשר השיג להחכם הנזכר
 ונכלאים גם שם בלקועי
 קדמוניות דף ס"ג בהערה
 11 וז"ל "מה שמצאת בתשובות תלמידי מנחם חידוש יקר מאד ראוי לפרסמו בשלמותו ואע"פ שלא הבאת
 לפני המאמר כולו אברך ארת ד' שהעמידני על סודו וחידותיו. הנה האות שהוא נח נראה בסוף חיבה רחי
 היא כאילו נקודה בשוא וכן נראה לפעמים כגון בַּרְךָ עֲשִׂיתָ והנה דוגש התיר לעצמו להניע השוא
 הזה ואמר "וכל חיים אשר יצר ספיים" כאלו היתה הקיאות יצַרְסִפִּים כי בלא זה היתה
 מלת ספיים חסירה יתר ועל הדרך הוא כרנב "אלהים חַי גַּם קִים עדי עד" כאלו כרנב חַי גַּם
 והמתקנים תקנו וכתבו וְגַם קִים ובמלת ספיים לא יכלו לחקן ולולי זה לא היה אפשר לי להבין הסוד
 וכן בחרו "דמעות עיני בדם דסקן למיודעי בעת החק" אין ספק כי דוגש כתב עיניו לַמְיֻדָּעִי בשוא
 נע בסוף ואולי הוא לא כתב בְּדָם בַּעַת ולא אוכל לכונן המשקל מתוך מעט המלות. מאמר "שלשה היא
 שחורה שלשה היא אדומה" לא הורעתי אם הובא במאמר הגיל או במאמר אחר שאם הוא במאמר הגיל אין
 לו מובן ואם הוא במאמר אחר יתכן לפרשו כי אולי צריך למחוק של ש ה השני ויהיה החרוז בא ללמד דרכי

(10) כי תלמידי מנחם עשו ג"כ שיר מהלה לכבוד הכשיח וגם שיר גדול כלול בו חרפות אל חיק דוגש ומטבוחיםין בקלרה והכל על המשקל והחרוזים כמו שעשה דוגש וכל זה להראותו כי לא נכלו מעניו:

בתושיה פקו פליליה. והנה כבר השיבותי על משקלך והחילותי לגלות שגיוותיך ולשבור מחברתך כי הסכלת עשה והשגה מנחם במחברתו הישרה אמנם אתה שגית וכדת לא הגית ואל תדמה בנפשך כי למען מנחם והקמת (פירונוך) פתרונו דברתי עד כה אין זה כי אם למען האולת הקשורה בלבבך והסכלות אשר במכתביך ויען גבה לבך ותפער פיך ותשם חכמי ספרד ונבוניםה חסירי דעת גרועי בינה ותחשבם לאין ולא שמת ל לבך מאומה ותאמר אין בהם מבין מלי ומשיב עלי ותמשול עליהם ויראו פלשתיים כי מת גבורם וינוסו לאמר כי בהורגי מנחם נשברים נסים שאר מביני ספרד ובורחים בהחבא לכן מלאתי מלים הציקתני רוח 15 במני עד הפירי מחשבתך למען תדע כי יש בספרד משיגי חכמה ובעלי שכל ואם תוכל השיבני ערכה לפני התיצבה:

המשקל והמכוון בו כי אע"פ שהמשקל ערבי התנועה שאחריה אות נחה או שוא נח או דגש היא הברה ארוכה ושואן אחריה לא זה ולא זה היא נחשבת לקצרה והנה בשיר העברי התנועות כולן נחשבות כארוכות ורק השוא והחטפים נחשבות כקצרות והנה אמר שלשה היא שחזרה היא אדמה בלומר מלת שלשה שאין בקרבה לא אות נחה ולא דגש היא נחשבת כקצרה כמו מלת שחורה ומלת אדומה שיש בהן ויו נחה או דגש ודברי אלה אולי הם דברי נבואה ואולי שוא ע"ל:

עד כאן לשון החכם שד"ל ז"ל. ואלה דברי הר"אג נרו אשר שלחם אלי כשהיו העלים

1 השיבותי פה מדבר בלשון יחיד מ"ב ולכן עשו קלם וחשבו כי מנחם כתב המשובות ולא כן הוא כי הכותב הוא המשורר ר"י גיקעלא בעזרת מרעיו ושקה ופלעמו קולמקו בלשון מ"ב: 8 והשנה וכו' ר"ל בהשגה אשר רלית להשיג. את מנחם שגית: 9 למען מנחם רחיה כי לא מנחם הכותב: 10 פתרויך לדעתי ל"ל פתרו וכו' וקאי על מנחם ר"ל לא כתבתי אלה המשובות לקיים פירושי וצאוריו כי אינם לריבין חיזוק כי מקוימין לאמפיים בין חכמי ספרד רק להראות לך דרכך העקלתון והשיבושים בהשגותיך ושגית לכלל כעס מרוב קנאה גאת לכלל ענות: 11 ותשם חכמי ספרד וכו' אף שלא מלאכו כן בפירוט בהשגותיו רק רמז מה אולי בחכריו ובשיריו אשר לא באו אלינו כתב כן בפירוט ובשירו בראש השגותיו בכתים 54 55 מספאר כי דבריו כמו על על לב חכמי ספרד ע"ש: 12 כי בהורגי יש מחכמי הזמן רוליים לשער כי המשובות נחשבו אחר פעירת מנחם ודגש ופן ואולי כי יתראו אלה הדברים לעיניהם יאמרו כי זה סגך להשערם לכן חקדים ואומר כי השתמשם בפסוק כי מת גבורם (ש"א יז) הוא רק ע"ד לחות כי חשבו להנמיח על ידי ההשגות ולהוריד כבודו ומכאמו לעפר: שאר מביני ספרד מזה יש לשלשל כי מנחם היה נכבד מאד בעיני חכמי ספרד וכולם לקחו סודם לשון עברי נפיו ודוגש קנא בו וע"כ השיג עליו ועפרו בעפר לביישו ולחרפו כנראה מכל דבריו ובינתר מניוס כל השגה והשגה נראה כי כונמו רק להוריד כבודו עד לעפר בעיני הכשיל כאשר הארכתי במבוא וסוף דברי הקדמה זאת מדברת מתוך גרון איש אשר לו אנויין לב ולא חם מפני כל והוא המשורר הנזכר בלירוף רעו כן קפרון העשיר לקנא קנאת רבס או יידיים מנחם העלוב:

השגה על דגש בענין משקל השירים

המרות הקדומים למראה עיניו בהעמק הראשון (כירסעטען אלנאג) וכל אונע דבריו האחזורים והעוזים מן ומקוים הקורא:

21 "והבאים" וכי מדי שכתבת והפלגת על דבר הסי אשר שת הרשף יל על דברי תלמידי מנחם ואמרת "וכל המקרים אשר באו בכשלים" וכי הוא במחילה מכבודך אך דברי שפתים ורשף ננע בקצה המירוש ולא בא עד תכליתו ודברי הר"ד שד"ל אשר דחאם בשתי ימים נכונים וירתי כי שד"ל כדרכו ירד 5 אל עומק הדבר אם גם כפי דעתי גם הוא סר כה וכה מן הדרך הישר במרט על אשר לא היה כל המאמר לנכד עיניו ועתה אעיר על איוה מקומות. דף 28 שר 14 "והבאות" התלמה אשר העיר עליו רשף במקומו עומד אם גם הקראה עיניו בפתח כאשר נקד רשף באמת כל"ק כי מכל מקום ויד עיני ויירד למיוד עי הוא נח נראה ולפי ראינו כי דונש בשירו שם אורנו לינע אך כבר כרוב שד"ל אין ספק כי דונש כרוב עיניו ורלמיודעי בשוא נע בסוף ואולי הוא לא כתב בדם בעת ולא אוכל לכיין המשקל מתוך סעס 15 המלות ע"כ. ולפי ברור כי נמצא זה הבית בשיר אשר משקלו תנועה יתר ובי תנועות יתר ובי תנועות וירד בדת וכן בסוגר וא"כ גם הבית הזה צריך לשקלו ככה:

דְּמַעוֹת עֵינַי בְּדָם דְּפָקוּ לְמִיּוֹדְעֵי בְּעַת רְחִקוּ

וע"כ הגיע דונש הבי יודין האלה לא כדת אבל אם לא היה עושה כן היה נשחת המשקל אך המלות "ואספת בין ב' חונות" שר 18 הם למותר ויש למחוקן וגם בבית האחר השני תלמיד מנחם בי הגיע דונש ר"ש יצ"ד כאשר 20 הסיב לראות הרר שד"ל באסרו כי נקד דונש יצ"ד כי ליתר הוא צריך נאך מה שהוסף על דבר חי וגם קים הוא ללא צורך וגם מה המלות "כי לא רזאספנה שתי חונות במלה יחדיו" דף 28 שורה 21 הן שפרת יתר אך ע"ד הבית השלישי אשר הביא למשל דף 28 שורה 4 גם אני לא אוכל לברר דבריו כאשר לא עלה ביד רשף ורשד"ל יען כי נעלם ממני המשקל אשר למהו נשקל השיר כולו ובתוכו גם הבית הזה. דף 84 שורה 28 הנתח ה"ב"ת וכי וכן בליק ולא העיר עליו רשף דבר ובודאי הוא ס"ס וצ"ל הנתח ה"ח"ת 25 כלו במחרתך והמלת (המירות ממנו) הקמץ חטף מ" ושמת שוא ששום למען היותו נח כי אם היה שוא מורכב על כרחו היה נע. בדף 28 שר 38 הנתח אותם ויותר נכון תיקון רשף את ה. ופי' הדברים הבאים הם הרעה השנית אשר הוכיח בעבורה תלמיד מנחם את דונש כי החליף הקמץ הרהב אשר תחת אות מ"ם במלת במחרתך בחטף קמץ כאלו הוא תולדת הולם למען המשיך את החי"ת רבא אחריו עמו ושם רמלה וכדומה לו עשה במלת בלב ות אשר החליף בבלב"ת וכן במשלים האחרים אשר יבואו במחרתך

עב"ל הרא"ג נרו:

זה שייך לדף 81 לקמן להכנת השיר אשר כחוב על מלחו וביותר הבית 18 ולתכלית הכנתו לריכין להעמיק הכה הכתים 57 58 משיר דונש כראש השגותיו וללה המה:

87 והמר היראה ואמר אל ראה עשות החטאה לעות הישרים:

88 והל לא יתרע באדם כי ידע ולו בשבב ודע שניהם מובחרים:

פי' מלת יסר רע לשון רע והכוונה לא יסחבר וכמ"ש בהשגה דף 7 "ולכני אלם המכחרים בנעשהים ואין לבדורא ימי שמו פועל עשהים" והכוונה במלת אל ראה נחפץ החל יעוה הישר דרכו א"כ בהרוז 18 דירן "הוא יר"א" אינו מש" יר"א רק מן ראה ומפני דוחק המשקל משתמש שלא כמנהג הלשון: